

[B] **MET DE L VAN LITERATUUR.
EEN GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSE
JEUGDLITERATUUR**

De geschiedenis van de jeugdliteratuur is nog jong. Voor de achttiende eeuw bestond jeugdliteratuur nog niet als zodanig en pas sinds de tweede helft van de achttiende eeuw begint er zich een echte kinderboekenmarkt te vormen. De afstand tussen het literair werk voor een volwassen publiek en jeugdliteratuur was tot voor enkele decennia dan ook erg groot. In de tijd dat het modernisme de literaire tradities uitdaagde, vond zelfs maar de vraag naar esthetiek in het kinderboek weinig gehoor. Het is wachten tot de jaren tachtig van de twintigste eeuw voor er van jeugdliteratuur als autonome kunstvorm sprake kan zijn en ook vandaag nog worden jeugdboeken niet door iedereen tot de literatuur gerekend.

Van de discussie over welke lectuur goed is voor kinderen en of dat “literatuur” mag heten, gaan de sporen best al enkele eeuwen terug. *Een land van waan en wijs. Geschiedenis van de Nederlandse jeugdliteratuur*, onder redactie van Rita Ghesquière, Vanessa Joosen en Helma Van Lierop-Debrauwer, laat zien dat oordelen over jeugdliteratuur al bij al een complexer gegeven is dan doorgaans wordt aangenomen. Jeugdliteratuur dient immers niet enkel een artistiek doel; in haar ontwikkelingsgeschiedenis valt op dat ze “steeds balanceert tussen drie functies” (p. 53): opvoeding, ontspanning en esthetiek. Daarbij komt dat er rekening moet worden gehouden met een dubbele canon, die van de volwassenen (de critici en mediators) en die van de kinderen zelf – de verschillen in waardering zijn soms erg groot.

De wisselwerking tussen de drie functies loopt als een rode draad door *Een land van waan en wijs*. De stevige structuur die onder meer hierdoor ontstaat, onderscheidt deze geschiedenis op een belangrijk punt van haar voorganger uit 1989, *De hele Biblebontse berg*. Deze verdienstelijke eerste geschiedenis van de jeugdliteratuur wordt als een mijlpaal beschouwd, maar het boek kenmerkt zich eerder door een pragmatische dan door een wetenschappelijke aanpak. Ghesquière, Joosen en Van Lierop-Debrauwer hebben de expliciete ambitie om van deze nieuwe geschiedenis een coherent en

onderbouwd werk te maken. *Een land van waan en wijs* neemt als uitgangspunt een functionalistische benadering van literatuur; de literaire productie wordt binnen de historische, culturele en maatschappelijke kaders beschouwd. Literatuur wordt in ruime zin opgevat en aan de hand van belangrijke momenten, auteurs en boeken ontstaat een beeld van hoe er in de loop van de geschiedenis over kinderen is gedacht en hoe dat de productie van kinderboeken heeft beïnvloed.

De titel is ontleend aan een boek van Paul Biegel en past de jeugdliteratuur wel, aldus de redacteurs in de algemene inleiding: “Waan omdat fantasieverhalen telkens weer de verbeelding van de jonge lezers prikkelen en hen meevoeren naar verre en vreemde werelden. Wijs omdat auteurs in hun verhalen levenslessen verwerken, in de hoop dat kinderen tot goede en verstandige mensen uitgroeien.” (p. 11-12) Daarnaast slaat het land van waan ook op de waan van de dag, op de commercie en het goedkope succes, waardoor de literaire schrijvers al eens buiten de schijnwerpers vallen. De bedoeling van deze geschiedenis mag echter duidelijk zijn: “de rijkdom van de jeugdliteratuur laten zien. Voorop staan grensverleggende boeken die zonder meer kunnen meedingen naar de grote L van Literatuur [...] Maar er is ook plaats voor boeken die de toets van de volwassenenkritiek niet kunnen doorstaan [...] Ook die verhalen kleuren het beeld van de jeugdliteratuur.” (p. 12)

Verder wordt in de inleiding een jeugd-literaire geschiedenis “in vogelvucht” geschetst sinds de grote denkers uit de Oudheid. De periode tot de achttiende eeuw wordt sterk samengebond en in een zestal bladzijden passeren filosofen, kerkvaders en klassieke auteurs, van Plato tot Perrault de revue. De opbouw voor de verschillende periodes vanaf de achttiende eeuw kent een vast patroon: in ‘Denken over kinderen’ komt de invloed van het mens- en kindbeeld op de literatuur aan bod, waarna in ‘Kinderboeken op de markt’ het aanbod in de context van het volledige literaire productie wordt gezien, en tot slot zijn de ‘Verandering en vernieuwing’ aan de orde. Telkens wordt de literaire evolutie besproken in een internationaal maatschappelijk-cultureel kader met belangrijke aandacht voor de veranderende visies op kinderen. Het kindbeeld is immers een sleutelbegrip in de studie van de jeugdliteratuur.

De meeste ruimte gaat naar de tweede helft van de twintigste eeuw, als de emancipatie van jeugdliteratuur gaandeweg een feit wordt. Deze inleiding laat zien hoe tendensen soms wars van de tijd met wisselende kracht blijven doorwerken en naast elkaar bestaan. Ze is inzichtelijk en levert over de hele lijn een overtuigend en mooi genuanceerd betoog op dat een solide basislectuur vormt voor de daarop volgende zestien hoofdstukken. Daarin worden door experts ter zake de belangrijkste genres besproken: naast onder meer historische jeugdboeken, poëzie, prentenboeken, beeldverhalen, sprookjes, adolescentenromans is er ook aandacht voor non-fictie, kindertijdschriften, theater, verfilmde boeken, games en apps. Telkens wordt rond een aantal zwaartepunten gewerkt. Dat zijn allereerst de literaire teksten zelf, het kindbeeld in de verschillende periodes, de verhouding tussen jeugd- en volwassenenliteratuur en het internationale perspectief. De zwaartepunten zorgen voor samenhang, het perspectief vanuit de verschillende genres voor uitdieping en diversifiëring. Een adequate opzet, zij het dat de ene auteur zich al met meer verve van zijn taak kwijt dan de andere.

'Zoektocht zonder wegwijzers', over adolescentenliteratuur, toont goed de merites van deze werkwijze. Helma van Lierop-Debrauwer en Peter van den Hoven behandelen de adolescentenroman – een genre dat in de jeugd- en de volwassenenliteratuur onder dezelfde naam voorkomt – parallel in beide categorieën. Via voorgangers en varianten, de raakvlakken en de aparte ontwikkeling vanaf de twintigste eeuw, de invloeden van tijdgeest en filosofische stromingen maken de auteurs in een heldere beschouwing zichtbaar hoe de grenzen tussen jeugd- en volwassenenliteratuur gaandeweg geslecht worden. Boeiend en toegankelijk, en met een paar goed gekozen tekstfragmenten ook erg aangenaam om te lezen.

Bij adolescentenliteratuur ligt de aandacht voor het grensverkeer voor de hand, maar ook in het hoofdstuk over kinderpoezie worden de raakvlakken duidelijk zichtbaar gemaakt door Jan van Coillies systematische aandacht voor het literaire karakter van kindergedichten. En in verband met het fantasieverhaal, een genre dat vooral aan kinderen wordt toegedacht, brengt Sanne Parlevliet uitstekend in beeld hoe er grenzen worden overgestoken op

verschillende manieren, hoe fantasie "een waarheid" verbeeldt en hoe dat een kenmerk is van de grote verhalenvertellers over de categorieën en over de eeuwen heen.

Alle hoofdstukken zijn zonder meer lezenswaardig, maar niet alle auteurs slaagden erin hun onderwerp even goed uit te diepen. Het hoofdstuk over non-fictie is weliswaar zeer informatief, maar het blijft grotendeels beschrijvend. Ook het artikel over prentenboeken focust sterk op de verschillende tendensen en had heel wat kunnen winnen bij wat meer reflectie. Jammer ook dat hier niet op het grensverkeer met de volwassenenliteratuur wordt ingegaan om de rijkdom en voldragenheid van een kindergenre bij uitstek te belichten. Ingaan op de manier waarop prentenboekenmakers in tekst en beeld kinderen en volwassenen elk op hun interpretatieniveau kunnen aanspreken, had voor een mooie uitdieping kunnen zorgen. De tekst-beeldrelatie biedt overigens ook een aantal interessante mogelijkheden om dwarsverbanden te leggen tussen het hoofdstuk over prentenboeken en dat over beeldverhalen.

Enigszins vreemd is het ook om in de bijdrage over film en theater te lezen wat voor een invloedrijke figuur striptekenaar Marten Toonder was, terwijl hij in het hoofdstuk over het beeldverhaal, het genre waar het zwaartepunt van zijn werk ligt, nauwelijks vermeld wordt. En een enkele keer haalt ook in deze geschiedenis van de jeugdliteratuur de "waan" het van "wijs". Martha Heesen, die al bijna vijftig jaar in stilte aan een belangwekkend oeuvre werkt en die in 2015 nog bekroond werd met de Theo Thijssenprijs, moet het met één enkele zijdelingse vermelding stellen, terwijl Marc de Bel het aan het commercieel geweld van zijn boeken dankt dat hij in liefst zeven hoofdstukken aandacht krijgt.

Maar dit zijn opmerkingen in de marge, want *Een land van waan en wijs* is met veel zorg en wetenschappelijke nauwkeurigheid geschreven. en belangrijk surplus is dat de academische in steek de leesbaarheid nergens in de weg staat. Integendeel, de teksten blinken uit in accuratesse én soepelheid. Bovendien is het belang van deze geschiedenis nauwelijks te overschatten. Met een overkoepelend concept en duidelijk omschreven theoretische uitgangspunten is het de eerste geschiedenis van de

Nederlandse jeugdliteratuur die zich qua grondslag en uitwerking inpast in het grotere geheel van de literaire geschiedschrijving. Waarom is het boek dan niet verschenen als deel van de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* (Bert Bakker, 2006 - ...), zoals het aanvankelijk voorzien was? Door jeugd- en volwassenenliteratuur organisch met elkaar te verbinden kan de literatuurgeschiedenis alleen maar aan rijkdom winnen. Maar ingesleten paden en gangbare systemen worden nu eenmaal slechts met moeite verlaten.

JEN DE GROEVE

RITA GHESQUIÈRE, VANESSA JOOSEN, HELMA VAN LIEROP-DEBRAUWER (RED.), *Een land van waan en wijs. Geschiedenis van de Nederlandse jeugdliteratuur*, Atlas Contact, Amsterdam, 2014, 576 p.
